

SAKMĖMIS APIPINTA, poetus įkvepianti Šatrija

ŽIVILĖ SIMUTYTĖ

Sakmėmis apipintas, poetus įkvepiantis Šatrijos kalnas, dar kitaip vadinamas Pašatrijos, Luokės piliakalniu arba tiesiog Šatrija. Tai piliakalnis Telšių rajone, esantis 2,7 km. į pietryčius nuo Luokės miestelio. Kalnas virš jūros lygio iškilęs 228,7 metrų. Jo vakarinis ir rytinis šlaitai labai statūs, daugiau kaip 25 m aukščio. Nuo Šatrijos kalno matosi Telšių katedros bokštai, kiti didesni kalnai – Girgždūtė, Moteraitis, Sprūdė, net už 35 km esantis Medvėgalis.

Šatrijos piliakalnis yra vienas žymiausių archeologinių paminklų ne tik Žemaitijoje, bet ir visoje Lietuvoje. 1835 m. jo teritorijoje buvo vykdomi archeologiniai kasinėjimai. Jų metu rasta IX–XII a. degintinių kapų, laidojimo urnų, ašarinių puodelių, dubenuotųjų akmenų, gintaro ir stiklo papuošalų, akmeninių kirvukų. Archeologų manymu, XIV a. kalvos viršuje yra stovėjusi medinė pilis, o kalno pašlaitėse žmonės gyveno jau nuo II a. pr. Kr.

Šatrijos kalnas yra apipintas daugybe le-

gendų, kurios jam tarsi suteikia magiškumo ir mistiškumo. Yra manoma, kad minėtasis piliakalnis prieš įvedant krikščionybę buvo vienas pagrindinių pagonių tikėjimo centrų, simbolių Žemaitijoje. Gal dėl to net ir šiandien pasakojama, kad ant kalno nuo seno renkasi visos Žemaitijos raganos. Su raganomis pasakojimuose siejamas ir kalno atsiradimas. Vienoje iš legendų teigiama, kad raganos žemėmis apipylė kalno vietoje stovėjusią bažnyčią ir nuo to laiko vietoj bažnyčios stūkso kalnas. Yra užrašyta ir padavimo versija, kurioje bažnyčią žemėmis apipylė velniai, o ne raganos. Dar kitų luokiškių pasakojimuose raganos ir velniai veikė išvien. Vienoje iš gražiausių kalno atsiradimo legendų pasakojama apie milžiną Alcį ir jo žmoną gražuolę Jauterytę. Kalnas esą kapas, kurį milžinas supylė savo žmonai. Kita versija pasakoja kiek linksmesnę istoriją. Kalbama, kad kažkada per kalvotąją Žemaitiją ėjęs milžinas prisipylė

Šatrijos kalno fragmentai. 2014 metai. Danutės Mukienės nuotrauka

pilnas kišenes žemių. Pavargo, prigulė pailsėti ir užmigo. Bemiegant pelės jam pragraužė kišenes. Prabudęs milžinas įsiuto ir sušuko: „Ak jūs nenaudėlės, kaip duosiu su šatra!“ Esą taip atsirado kalnas ir jo pavadinimas. Dar kita legenda pasakoja, kad kartą ėjo per kaimą milžinas ir nešėsi kepurę žemių. Sulojo šunys, milžinas išsigando ir ėmė bėgti. Kepurė jam iškrito iš rankų, ir toje vietoje atsirado Šatrija. Kartais pasakojimai sujungiami į vieną, ir pateikiami kaip ta pati legenda. Dėl šių pasakojimų ir savo pagoniškus laikus siekiančios istorijos, kalnas yra mėgiamas senosiomis žemaičių tradicijomis besidominčių žmonių. Jau daug

Šatrijos apylinkės. 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

metų trečiąjį liepos šeštadienį ant kalno renkasi senojo žemaičių tikėjimo puoselėtojai ir čia švenčia ugnies deivės Gabijos šventę.

Šatrijos kalnas yra Varnių regioninio parko teritorijoje. Turistus šios vietovės traukia savo išskirtinio grožio kraštovaizdžiu. Nenuostabu, kad jis žavi, įkvepia ir menininkus, kad poetai šias apylinkes ir savo kūrinuose įamžina. Maironis eilėraštyje „Šatrijos kalnas“ aprašė tiek ankščiau minėtas raganų puotas, tiek legendą apie milžiną, Luokės krašto ir jos didžiojo kalno – Šatrijos – grožį:

„Į Žarėnus miškais nuo Šiaulių
Jei pro Luokę kada bekeliausi,
Nepamiršk sustabdyti arklių
Ir ten kalną užlipti aukščiausį.

Piktos raganos kaip kitados
Šatrijos nebelanko bent dieną;
Bet jos aukštį pasiekt be maldos
Pakeleivį baugina ne vieną.

Atsikvėpęs giliai krūtine,
Kai nuo kalno pažvelgsi aplinkui,
Tai tik plunksna rašyt auksine
Pavesta Lietuvos dailininkui!

Kaip į atlaidus einą būriai,
Šlama girios aplinkui dievotai;
Už jų dunkso kiti pagiriai,
Ir mėlsvų ežerų tviski plotai.

Štai tenai iš Tyrulių Venta,
Pasisukus kairėn nuo Kuršėnų,
Nebemato Dubysos greta
Ir per Kuršą banguoja ant Lėnų.

Bet Dubysai Žemaičių kalnai
Meilesni negu muižės raudonos;
Jai svajojas tėvai-milžinai,
Kloja patalą smeltys geltonos.

Kad vidurdieny saulė aukštai
Iš pietų prasijuoks į Žemaičius,
Nuo viršaus Šatrijos išmatai
Nesuskaitomus kryžkelių skaičius.

Už tų kryžkelių, sodžių, laukų,
Kiek akis tik apimti begali,
Užmatai iki Plungės miškų
Vis Žemaičių žaliuojančią šalį.

Štai antai mėlynojo tolumo
Iš po žemių bekyšas skruzdynas –
Tai Varniai, pasislėpę lomoj!
Pasisiepk!.. ir Telšiai, jų kaimynas!

Šatrijos kalnas. 2006 m. Danutės Mukienės nuotrauka

Bet tuščia bežvalgais Palangos,
Pasisiepęs, kiek galint, ant pirštų!
Neišgirsi nei marių bangos,
Nors bedūkdamas liautis užmirštų.

Nesimato nei bonių naujų
Aukšto Šidlavo, Kelmės, Skaudvilių,
Nei Žemgalos medžių trijų,
Nors jie vaizdūs už keleto mylių.

Bet vidurnakty čia neramu:
Tartum dvasios po žemių vaitoja;
Girios krūpčioja slaptinumu,
Trinksi kalnas, lyg raiteliai joja.

Gal tai raganos verkia dievų,
Dėl kurių šventą ugnį kūreno,
Ir nuo kalnų, kalnelių, kalvų
Čia sau renkas iš įpročio seno.

Gal kryžiuočiai, šaly svetimoj
Neatradę kapuose ramumo,
Tebeklaidžioja čia tamsumoj,
Nusiminę Malburgo tolumo.

Gal Žemaičių šalies milžinai,
Pasigedę senovės galdynės,
Laukia šauklio, kad vėl kruvinai
Stot į kovą ir ginti tėvynės.

Šatrija, tu senute meili,
Per tiek amžių iš aukšto žiūrėjus!
Daug, oi daug apsakyti gali
Apie mūsų didžius pranokėjus.

Į Žarėnus miškais nuo Šiaulių,
Jei pro Luokę diena bekeliausi,

Nepamiršk paganyti arklių
Ir ten kalną užlipti aukščiausį.“

Šatrija kūrybai įkvėpė ne tik XIX a. pabaigos poetus, bet ir vėlesnių laikų kūrėjus. Eduardas Mieželaitis rašė: „Šitas kalnas ne pats aukščiausias žemėje – yra ir aukštesnių. Bet nuo šio kalno gali apžvelgti labai tolimus mūsų pačių gintarinius akiračius. Ir todėl mums Šatrija – aukščiausias kalnas.“

Šatriją savo kūrinuose mini ir poetas Kazys Bradūnas, nemažai kitų autorių.

Gražiai ir vaizdingai 1937 m. vykusioje žemaičių dienoje kalną apibūdino žemaičių poetas Pranas Genys: „Šatrija. Paslaptin-goji Šatrija. Gyvoji Šatrija. Dvasingoji Šatrija. Joks kitas vardas Žemaičių žemėje nėra toks garsus ir kartu garbingas, kaip tu, Šatrija. Kūdikio lopšyje tu įsmigai į mūsų širdis, augi jose, kai mes augame, gyvenime su mumis ilgas dienas, ilgas metus. Tik mes mirštame, o tu vėl eini į kitų širdis ir taip amžinai esi gyva mummyse, mūsų tautoje. [...] Matome tave iš visų užkampių, iš visų tolumų, nuo visų aukštumų, iš visų kelių ir slėnių, iš visų miestų ir sodų. Tamsią naktį laukiame tavo ženkle, nereiškiančio pavojų, bet ženkle pakilti dvasioje, prašviesėti savo esmėje, susicementuoti atkakliame savo žemaitiškume ir tėvų kalbos meilėje, laimėti kultūroje ir žengti žingsnį pirmyn.“

Šatrijos kalną savo kūrinuose yra pa-vaizdavę daug iškilių Lietuvos ir užsienio dailininkų, tarp jų ir Antanas Žmuidzinavičius, Gerardas Bagdonavičius, talentingasis Mikalojus Konstantinas Čiurlionis.